

БЛАГОДАРНОСТА БРГУ СТАРЕЕ (OB INGRATITUDINEM)

Проф. д-р Ангел Ристов
Правен факултет „Јустинијан Први„-Скопје
angelristov@yahoo.com

Проф. д-р Дејан Мицковиќ
Правен факултет „Јустинијан Први„-Скопје
dejanmickovik@yahoo.com

Апстракт

Во последните децении пред македонските судови зачестија споровите за отповикување на договорот за дар поради крајна неблагодарност на даропримачот. Овој правен стандард, кој треба да биде утврден во секој конкретен случај, различно се толкува од страна на домашните судови, што доведува до неусогласеност на судската пракса и правна несигурност. За ваквата состојба придонесе и законодавецот кој во општите одредби на ЗОО го избриша општествениот морал како извор на облигационите односи, заменувајќи го со добрите обичаи кои произлегуваат од него и со јавниот поредок. Сепак, законодавецот не го избриша во целост моралот оставајќи го во уредувањето на одредени начела и прашања. Поради ова, како и фактот што законодавецот не појаснува изречно што се подразбира под крајна, односно голема неблагодарност, во домашната судска пракса превагнува становиштето според кое под крајна неблагодарност се подразбира сторено кривично дело против здравјето, имотот, слободата, честа и угледот на дарувачот или негово блиско лице. Од друга страна, во последните години значително се променија општествените и семејните односи, поради кои моралните вредности и обврски се помалку се почитуваат. Во трудот авторите ги анализираат законските решенија со кои се уредува отповикувањето на дарот поради крајна неблагодарност на даропримачот и решенијата на судската пракса, со цел да се надминат постојните проблеми поврзани со моралот како извор на облигационото право, за секој да си го добие заслуженото право - *ius suum quique tribuere*.

Клучни зборови: *договор за дар, крајна неблагодарност, морал, добри обичаи*

GRATITUDE GROWS OLD VERY QUICKLY (OB INGRATITUDINEM)

PhD, Associate professor Angel Ristov

Faculty of Law Iustinianus Primus Skopje

angelristov@yahoo.com

PhD, Full time professor Dejan Mickovik

Faculty of Law Iustinianus Primus Skopje

dejanmickovik@yahoo.com

Abstract

In recent decades, disputes over the revocation of the gift agreement have become more frequent in Macedonian courts due to the gross ingratitude of the recipient. This legal standard, which needs to be determined in each case, is interpreted differently by domestic courts, leading to inconsistencies in case law and legal uncertainty. The legislator also contributed to this situation by deleting the social morality as a source of obligatory relations in the general provisions of the Law, replacing it with the good customs that arise from it and with the public order. However, the legislator did not completely erase the morality, leaving it in the regulation of certain principles and issues. Due to this, as well as the fact that the legislator does not explicitly explain what is meant by extreme or great ingratitude, in domestic court practice prevails the view according to which extreme ingratitude means a crime committed against the health, property, freedom, honor and reputation of the donor or his close relative. On the other hand, social and family relationships have changed significantly in recent years, making moral values and responsibilities less respected. In the paper, the authors analyze the legal solutions that regulate the revocation of the gift due to the extreme ingratitude of the recipient and the solutions of the case law, in order to overcome the existing problems related to morality as a source of obligation, for everyone to get the deserved right - *ius suum quique tribuere*.

Keywords: *gift agreement, extreme ingratitude, morality, good customs*

Вовед

Човекот од своето постоење па до денес, отсекогаш имал потреба да подари нешто на друг.¹ Тоа го правел од различни мотиви: внимание, благодарност, љубов, лојалност, хуманост, солидарност, сожалување и др. И покрај различните мотиви, крајната цел секогаш била дарувачот да му помогне на даруваниот да ја

¹ * Вонреден професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирили Методиј“ Скопје, angelristov@yahoo.com

** Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирили Методиј“ Скопје, dejanmickovik@yahoo.com

Повеќе за ова да се види кај: А. Huseinspahić, Ѓ. Kurbegović-Huseinspahić, *Historijski i pozitivno-pravni aspekti pravnih dejstava ugovora o ustupanju I raspodjeli imovine za života*, стр. 199.

подобри својата имотна положба „без какво и да е надоместување“.² За возврат на тоа, дарувачот од даруваниот очекувал да му биде благодарен, добро да се однесува кон него и да не ја заборава направената добрина. Но, во стварноста не секогаш е така. Народната мудрост вели „благодарноста бргу старее“. Даруваниот заборава на добрината на дарувачот, кој разочаран од таквото однесување се соочува со тешкотии во отповикувањето на дарот, а понекогаш и сиромаштија. Разочарувањето е уште поголемо кога тоа произлегува од своите најблиски, од децата, браќата и сестрите, саканите и пријателите.

Во текстот кој што следи, со оглед на ограничениот простор, ќе се задржиме само на одредбите со кои е уредена можноста за отповикување на дар во случај на крајна неблагодарност од даропримачот, со цел да укажеме на потребата од надополнување на овие одредби за да се избегнат дилемите и погрешната примена на правото во практиката.

Општо за договорот за дар

Договорот за дар има долга правна традиција во европско-континенталното право.³ Корените на денешниот договор за дар (*donatio*) потекнуваат од римското право, од вербалните контракти кои се склучувале со изговарање на свечени зборови.⁴ Најважен меѓу нив бил *stipulatio* кој се користел во правниот живот низ целата римска историја.⁵ *Stipulatio*⁶ бил вербален договор кој настанувал со свечено прашање на доверителот (*reus stipulandi*) и согласност и непосреден одговор на должникот (*reus promitendi*), врз основа на што настанувала обврска за должникот да ја изврши ветената престаџија.⁷ Свечените зборови однапред биле утврдени. Доверителот бил должен да праша: *Spondesne mixi*

² Д. Поп Георгиев, *Облигационо право*, Универзитет Кирил и Методиј, Скопје, 199, стр. 281.

³ Види кај: R. David, *Les grands systemes de Droit Contemporains (Droit comparé)*, Dalloz, Paris, 1964; P. Цимерман, *Облигационо право, Римски основи на граѓанската традиција*, Просветно дело, Скопје, 2009; Николиќ Д., *Увод у систем граѓанског права*, Пето измењено и допуњено издање, Универзитете у Новом Саду Правни факултет, Нови Сад, 2004.

⁴ Повеќе за ова види кај: И. Пухан, *Римско право*, Универзитет Кирил и Методиј-Скопје, Скопје, 1973, I. Puhán, *Rimsko pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1969; A. Romac, *Rimsko pravo*, Sveučilište u Zagrebu-Pravni fakultet, Zagreb, 1998; М.Н.Андреев, *Римско часто право*, Наука изкуство, Софија, 1958, D. Stojčević, *Rimsko pravo*, desetto izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1978; Б. Николас, *Вовед во Римското право*, Просветно дело, Скопје, 2009; Е. Мецгер, *Вовед во Римско право*, Просветно дело, Скопје, 2009; Е. Борковски, П.Д. Плесис, *Римско право*, Просветно дело, Скопје, 2009.

⁵ Така D. Stojčević, *op. cit.*, стр. 241.

⁶ *Stipulatio est verborum conception quibus is qui interrogator, datarum factirumque se, quod interrogates est, responderit (D. 45,1,5,1)*

⁷ И. Пухан, М. Поленак Аќимовска, В. Бучковски, Г. Наумовски, *Римско право*, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2014, стр. 281.

centum dare?⁸ Одговорот на должникот гласел – *Spondeo*,⁹ со што ступулацијата била склучена.¹⁰ Дарувањето можело да биде остварено со пренесување на сопственост по пат на манципација, традиција или *in iure cesio*, со отстапување на побарување (*cedendo*) или простување на долгот (*liberando*) и ветување на дар, односно преземање обврска за дарување (*obligando*).¹¹ И во подоцнежните периоди од историјата договорот за дар останува да биде застапен, во зависност од степенот на развојот на стоково-паричните односи, поради што станува неизоставен дел од граѓанските кодификации.¹²

Во македонското законодавство договорот за дар за прв пат беше уреден со Законот за облигациони односи¹³ од 2001 година.¹⁴ Поранешниот сојузен Закон за облигациони односи од 1978 година не го уредуваше овој вид на договор,¹⁵ поради тоа, се применуваа старите правни правила на граѓанското право кои не беа во спротивност со тогашното уредување.¹⁶ Во теоријата, според професорот Поп Георгиев, договорот за дар „обично се дефинира како договор со кој едната страна се обврзува бесплатно да и пренесе во сопственост на другата страна некоја ствар или некое имотно право.“¹⁷ Професорите Галев

⁸ „Ветуваш ли да ми се дадат 100?“

⁹ „Ветувам“.

¹⁰ Повеќе за формата, последиците и причините на за склучување на стипулацијата види кај М.Н. Андреев, *op. cit.*, стр. 253-256.

¹¹ Види повеќе кај: А. Huseinspahić, Ѓ. Kurbegović-Huseinspahić, *op.cit.*, стр. 199.

¹² Повеќе за граѓанските кодификации види кај Д. Поп Георгиев, *Граѓанско право*, Универзитет Кирил и Методиј, Скопје, 1966.

¹³ „Службен весник на Република Македонија“ бр. бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013). Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 121/2001 од 12 септември 2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 78/2001 и У. бр. 67/2002 од 23 јули 2002 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/2002.

¹⁴ Г.Галев, Ј. Дабовиќ Анастасовска, *Облигационо право*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2008; К. Чавдар, Ким. Чавдар, *Закон за облигационите односи*, Академик, Скопје, 2008; Г. Галев, Ј. Дабовиќ-Анастасовска, „Ново облигационо право“, *Зборник во чест на Асен Грунче*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет-Скопје, 2001.

¹⁵ Во Скицата за Законикот за облигации и договори, изготвена од истакнатиот проф. Константиновиќ, која беше основа на Законот за облигациони односи, договорот за дар беше уреден во чл. 509-522. Овие одредби се преземени во важечкиот ЗОО. Повеќе види кај М. Konstantinović, *Obligacije i ugovori*, Beograd, Pravni fakultet u Beogradu, 1969.

¹⁶ Види §§ 561-567 од *Српскиот граѓански законик*, §§ 938-956 од *Австрискиот граѓански законик* чл.480-483 од *Општиот имотен законик на Црна Гора*. За ова види кај М. Stupar, *Zbornik građanskih zakonika Stare Jugoslavije*, Titograd, 1960.

¹⁷ Д. Поп Георгиев, *Облигационо право, Посебен дел*, Култура, 1978, стр.11.

и Дабовиќ Анастасовска уште поконкретно определуваат дека „со договорот за дар дарувачот се обврзува да му пренесе или да му предаде на даропримачот во сопственост определен предмет, или да му отстапи некое право, или да му отпусти долг, или да му преземе долг без надомест.“¹⁸ Оваа дефиниција е прифатена и во законскиот текст на ЗОО (чл. 555).¹⁹

По своите карактеристики²⁰ договорот за дар претставува консензуален, еднострано-обврзувачки, формален, добротин и каузален договор.²¹²² Договорни страни се дарувачот и даруваниот, кои можат да бидат физички и правни лица²³ во рамките на својата граѓанско правна способност. Предмет на договорот за дар може да биде ствар или имотно право кое е преносливо и во правен промет (*res in commercium*). Согласно старото правило на граѓанското право, дарувачот не може да пренесе ствар или право кое не му припаѓа (*nemo dat quod not habet, nemo plus iuris altius transfere potest quem ipse habet*).

За да настане договорот за дар, *conditio sine qua non* е постоење на волја на дарувачот (*animus donandi*) стварта, односно правото да се пренесе или да се прости или преземе долгот. Во спротивно, нема да настане договор за дар, туку некој друг договор (заем без камата, послуга). Во зависност од волјата на дарувачот и даруваниот договорот за дар може да се јави како: договор за дар со товар или налог, договор за дар за заемно дарување, мешовит (комбиниран) договор за дар, награден договор за дар, дар за општо-корисни цели и договор за дар во случај на смрт (*mortis causa*).²⁴

¹⁸ Г. Галев, Ј. Дабовиќ Анастасовска, *Облигационо право*, Култура, Скопје, 2008, стр. 488.

¹⁹ Види кај К. Чавдар, Ким. Чавдар, *Закон за облигациони односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар*, Академик, Скопје, 2008, стр. 786.

²⁰ Повеќе за карактеристиките на правните дела види кај А. Групче, *Имотно (Граѓанско) право, Општ дел*, Култура, Скопје, 1983, стр. 223-29.

²¹ Д. Поп Георгиев, *Облигационо право Посебен дел..*, стр. 13-14.

²² Договорот за дар е еднострано обврзувачки, добротин, лукративен, формален, доброволен, комутативен, едностран, главен, каузален, отповиклив, реален и *inter vivos/mortis causa* договор, кој најчесто се склучува со оглед на личноста (*intuitu personae*), бидејќи кај овој договор се битни својствата. Така А. Huseinspahić, Ѓ. Kurbegović-Huseinspahić, *op.cit.*, стр. 206.

²³ За правните лица како субјекти во имотно-правните односи поопширно види кај: А. Ристов, *Правните лица како субјект во имотно-правните односи*, магистерски труд, (необјавен), ментор проф. Владимир Петров, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2008; А. Ристов, *Настанување на правното лице*, *Правник*, Здружение на правниците на Република Македонија, бр. 215, 2010; А. Ристов, Поимот правно лице, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на Тодор Рушков*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010; Ристов А., *Правни лица*, Стобитрејд, Скопје, 2015.

²⁴ Повеќе види кај Д. Поп Георгиев, *op.cit.*, стр. 17-18; К. Чавдар, Ким. Чавдар, *op.cit.*, стр. 787-788.

1. Значење на договорот за дар

Договорот за дар претставува правен инструмент кој во правниот живот се користи за материјално помагање на даруваниот.²⁵ Дарувачот тоа најчесто го прави од благородни и хумани побуди. Но, понекогаш овие побуди можат да бидат и противправни (мито, корупција и др.).²⁶ Во секојдневниот живот договорот за дар се користи да се подобри имотната положба на даруваниот со давање во сопственост на одредена ствар, право, простување долг или давање на било каква друга имотна корист.

За дарувачот дарувањето создава чувство на благопријатност за направеното добро дело. Поради тоа, тој очекува направената добрина даруваниот да ја памти, никогаш да не ја заборави, да се однесува добро со должно внимание и почит кон дарувачот. Сепак, искуството покажува дека во голем број случаи даруваниот мошне бргу ја заборавил добрината на дарувачот. Во таков случај дарувачот се чувствува разочаран, изигран и злоупотребен. Поради тоа, во голем број на законодавства е предвидена можноста за отповикување на дарот поради крајна неблагодарност од страна на дарувачот.²⁷ Во таа смисла, самото отповикување на дарот поради крајна неблагодарност претставува имотна санкција насочена кон даруваниот кој поради своето неблагодарно однесување треба да го врати подарокот или неговата вредност.

2. Отповикување на дарот поради крајна неблагодарност на даропримачот

Во граѓанското право важи начелото *pacta sunt servanda* според кое договорите треба да се почитуваат и исполнуваат така како што се предвидени. Кај двострано обврзувачките договори исклучок од ова е правилото *rebus sic stantibus*. Кога ќе настапат променети околности кои го прават исполнувањето на договорот неправедно за една од договорните страни, таа може да бара ревидирање на договорот.²⁸ Кај договорот за дар, отповикувањето претставува имотна санкција која е насочена кон неблагодарниот даропримач. Тој по добивањето на дарот заборавил на должното почитување на дародавачот и со своето некоректно однесување повредил одредени законски и морални норми изразувајќи голема, односно крајна неблагодарност.²⁹

²⁵ Д. Поп Георгиев, *op.cit.*, стр. 14.

²⁶ За кривично-правните аспекти повеќе види кај: Н. Тупанчески Н., *Кривичен законик*, Печатница 2-ри Август С, Штип, Скопје, 2014; Ѓ. Марјановиќ, *Македонско кривично право, Општ дел*, Просветно дело, Скопје, 1998.

²⁷ Повеќе за ова види кај: Т. Баговиќ, *op.cit.*, стр. 399-418; М. Цветковиќ, *Закључење и престанак уговора о дару*, Докторска дисертација, Правни факултет у Нишу, 2015.

²⁸ Види повеќе кај S. Jakšić, *Obligaciono pravo*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1962.

²⁹ За отповикувањето на тестаментот во наследното право повеќе види кај: Д. Мицковиќ, А.

Отповикувањето на дарот е последица на добротниот карактер на договорот за дар, кој самиот по себе претпоставува постоење на благодарност на даропримачот кон направената добрина од страна на дародавачот. Затоа речиси во сите граѓански законодавства е предвидена можноста за отповикување на дарот поради крајна неблагодарност на даропримачот³⁰ Ваква одредба е предвидена и во нашето законодавство. Согласно одредбите на чл. 563 од Законот за облигационите односи:

1. Дарувачот може да го раскине договорот и да го отповика направениот дар, во случај кога даропримачот со своето однесување кон дарувачот или негово блиско лице покаже *крајна неблагодарност* тогаш тој може да го отповика договорот за дар.
2. Ова право преминува на наследниците на дарувачот.
3. Ова право престанува со истекот најмногу на една година сметајќи од денот кога дарувачот дознал за неблагодарноста на даропримачот, а најмногу по истек на пет години од покажаната неблагодарност.
4. Во случај на отповикување заради неблагодарност, даропримачот е должен да врати се што примил на име на дар.“³¹

Поаѓајќи од наведената одредба, на законодавецот може да му се забележи дека пропуштил да дефинира што се подразбира под крајна или голема неблагодарност или да определи со неколку примери што се подразбира под овој правен стандард! Со тоа, на судот од една страна му оставил широки овластувања, но од друга страна и тешка задача самиот во конкретниот случај дискреционо да оценува дали постои или не крајна неблагодарност во однесувањето на даропримачот кон дарувачот.³² Законодавецот, исто така,

Ристов, *Граѓанско применето право Наследно право*, Блесок, Скопје, 2011; Д. Мицковиќ, А. Ристов, *Закон за наследувањето*, Стоби трејд, Скопје, 2015; Д. Мицковиќ, А. Ристов, *Наследно право*, Стоби трејд, Скопје, 2019.

³⁰ За отповикувањето на дарот во споредбеното право повеќе види кај: М. Цветковиќ, *Незахвалност поклонопримца – како је судска пракса надопунила законодавца*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 72, 2016.

³¹ Законодавецот во целост ја презел одредбата предвидена во Скицата Облигации и договори изготвена од страна на проф. Константиновиќ, во која во чл. 517 е предвидено дека:

1. Дарувачот може да го раскине договорот и да го отповика направениот дар ако даруваниот со своето однесување спрема него или некое нему блиско лице, покаже голема неблагодарност.
2. Ова право преминува на наследниците.
3. Тоа престанува по истекот на една година сметајќи од денот кога дарувачот дознал за неблагодарноста на даруваниот, а намногу по истекот на десет години од покажаната неблагодарност.
4. Во случај на отповикување на дарот поради неблагодарност даруваниот е должен да врати се што примил на име на дар. М. Konstantinović, *op.cit.* стр. 155.

³² Повеќе за ова види кај: М. Ђурђевиќ, *Уговор о поклону*, Правни факултет, Београд, 2012; Д. Лазаревиќ, *Уговор о поклону*, Пословни биро, Београд, 2010; Б. Лоза, *Опозив поклона због неблагодарности поклонопримца*, Београд, 1969.

пропуштил да предвиди упатувачка норма со која на судот ќе му посочи на што треба да води сметка при утврдувањето на крајната неблагодарност. Особено на кои субјективни и објективни околности, сфаќањата на даропримачот, сфаќањата на општествената средина, законските, како и моралните и етичките норми.³³ Како резултат на ова, во домашната судска пракса постои неусогласеност по однос на прашањето што претставува, односно што се подразбира под голема, крајна неблагодарност.

3. Повредата на моралот како основ за крајна неблагодарност

Во современите законодавства и судската пракса одамна е напуштено становиштето според кое дарот може да биде отповикан поради крајна неблагодарност само во случај на сторено кривично дело против животот, здравјето, честа, имотот и угледот на дарувачот или негово блиско лице од страна на даропримачот.³⁴ Ова од причина што ваквото становиште премногу

³³ „Сфаќањето за неблагодарноста е динамично, тоа се менува во зависност од низа услови и општиот развој. При оценувањето на чинот на неблагодарност се земаат во предвид и постабилни етички критериуми. Големата, груба неблагодарност се одредува спрема „аршин и сфаќање на општествената средина на договарачите“. Се ценат следните околности: однесувањето на даропримачот и неговото влијание на подоцнежните односи со дарувачот; поранешното однесување на двајцата договарачи и нивното вообичаено однесување; дали се работи за осамен случај или хронично пореметување, дали е присутна желба односот да се поправи; дали дародавачот го испровоцирал даропримачот.“ Така М. Цветковиќ, *Незахвалност поклонопримца...*, стр. 267.

³⁴ Така во Швајцарското право е пропишано дека поклонодавачот може да го отповика дарот кога даропримачот извршил тешко кривично дело против дарувачот или против некое од неговите блиски роднини, кога тешко ќе се огреша во должноста која законот му ја одредил спрема дарувачот или неговото семејство, како и без законски основ не ги извршува товарите кои стојат на дарот. Во Австриското право е пропишано дека под груба неблагодарност се подразбира таква повреда на телото, честа, слободата или имотот, да против повредувачот може да се постапи службено, или на барање на повредениот според казниот законик. Притоа постои мислење дека како доказ за неблагодарноста врз основа на која договорот за дар може да се отповика мора да постои правосилна кривична пресуда за дело кое се гони по службена должност, што се оправдува со сигурноста во правните односи. Во ваков случај дарувачот може да го отповика дарот дури после завршувањето на кривичната постапка во која била утврдена одговорност на даруваниот во однос на дарувачот. Доколку даруваниот ја искаже неблагодарноста на друг начин тогаш тоа не претставува основ за отповикување на дарот. За ова повеќе да се види кај: Т. Баговиќ, *Разлози за опозив уговора о поклону према Нацрту Закона о облигационим односима Д БиХ/РС*, Правни факултет Универзитет у Источном Сарајеву, стр. 404. Ова становиште е прифатено и во Граѓанскиот законик на Украина. Така, според одредбите на чл. 727 ст. 1-3: „Дарувачот има право да го отповика дарот во случај кога даропримачот намерно сторил кривично дело против животот на дарувачот, неговото здравје, имот, родители, сопруга (сопруг) или дете. Ако даропримачот извршил намерно убиство на доверителот, наследниците на дарувачот имаат право да бараат отповикување на дарот. Во оваа насока е и решението од Шпанскиот граѓански законик предвидено во чл. 648.

2. Дарувачот има право да го отповика дарот доколку даропримачот создаде закана за непоправлива загуба на дарот што е од голема нематеријална вредност за дарувачот.

ја ограничува можноста за отповикување на дарот само во случај на сторување на кривично дело.³⁵ Во таа смисла, прифатено е становиштето дека голема, односно крајна неблагодарност постои во секој конкретен случај кога даропримачот со своето однесување кон дарувачот ќе изрази голема, односно крајна неблагодарност.³⁶ Оттука, не само однесувањето со кое се повредуваат законските норми, туку и повредата на моралните и етичките норми на однесување кои се познати уште како добри обичаи (*bona mores*), според општо прифатеното мислење во општеството, се основа за отповикување на дарот.³⁷

Ова се однесува и за нашето прво кое како дополнителен извор на правото го предвидува моралот,³⁸ како и добрите обичаи кои се засновани на моралот во општеството.³⁹ Во нашето граѓанско законодавство, вклучувајќи го и ЗОО, извор на правото не претставуваат само правните норми, туку добрите обичаи (*bona mores*), односно моралот кој упатува на она што е добро, а што е лошо однесување во општеството.⁴⁰ Законодавецот во општите одредби на ЗОО од 2001 година, го избриша „моралот на социјалистичкото општество“ како извор на облигационите односи, заменувајќи го со добрите обичаи, кои произлегуваат од моралот, и со јавниот поредок.

Но, сепак, законодавецот не го избриша во целост општествениот морал⁴¹

3. Дарувачот има право да бара отповикување на дарот ако ствартата е уништена или сериозно оштетена како резултат на небрежност на доверителот ако тој е од историска научна и културба вредност.

³⁵ Види кај Т. Баховиќ, *op.cit.*, стр. 404.

³⁶ Ова становиште е прифатено во Германското право. Според чл. 530 ст. 1 од Германскиот граѓански законик, дарот може да биде отповикан ако даропримачот изрази голема неблагодарност со сторување на сериозно злодело на дарувачот или негово блиско лице. Под негово влијание, тоа е прифатено и во други права, како што е тоа случај со правото во државите од поранешните ЈУ простори (Словенија, Хрватска, Србија, Црна Гора, БиХ). Ова становиште е прифатено и во нашето законодавство.

³⁷ Поради тоа во поголем број на закони се користи општата формулацију „груба неблагодарност“, без поблиску прецизирање на случаите под кои таа се подразбира, додека пак други експлицитно ги наведуваат однесувањата на даропримачот кои можат да се подведат под формулацијата голема, груба неблагодарност на пример кога на него рака кренал или тешко го навредил или му предизвикал поголема штета на имотот. Види повеќе кај Т. Баховиќ, *op.cit.*, стр. 406.

³⁸ Во Скицата на проф. Константиновиќ во чл. 1 ст. е предвидено дека: „Договорните страни се слободни, во границите на принудните прописи, јавниот поредок и моралот, своите односи да ги уредат по своја волја.“ М. Konstantinović, *op.cit.*, стр. 15.

³⁹ За ова види повеќе кај М. Rodin, *Protivnost moralu (contra bonos mores) kao razlog nevaljanosti ugovora*, *Zbornik Pravnog fakultetu Sveučilišta u Rijeci*, v. 34, br. 2, 2013.

⁴⁰ Повеќе за моралот како извор на граѓанското право види кај: Ангел Ристов, „Извори на граѓанското право во Република Македонија“, *Зборник во чест на Миле Хаџи Василев*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2004.

⁴¹ „Моралот потекнува од латинскиот збор *mos*, што значи обичај, однесување, понашање, а

оставајќи го како основа во уредувањето на одредени начела и прашања во текстот на законот. Во спротивно, неморалните договори кои содржат предмет или услов кој е спротивен на моралот би биле дозволени во нашето право!⁴² Што не е случај. Во таа насока, говори и одредбата од Законот за наследување⁴³ од 1996 година, според која *неморалните услови се сметаат за ништовни*.⁴⁴ И Законот за сопственост и други стварни права⁴⁵ од 2001 година, пропишува дека е забрането вршење на правото на сопственост спротивно на целта заради која е со закон признато и востановено, или спротивно на *моралот на општеството*.⁴⁶ На ова становиште е и домашната правна наука според која моралот и обичаите се посебни извори на правото.⁴⁷ Во таа смисла, проф. Галев и проф. Дабовиќ Анастасовска истакнуваат дека: „Автономијата на волјата ја има својата граница, освен во јавниот поредок и во останатите *етички и морални начела*, а најмногу до границата на совесното и чесното постапување на страните во облигацијата.“^{48,49}

Во практиката чести се случаите кога работодавачот, почитувајќи ги месните обичаи во средината во која живее, го подарил целиот имот без да задржи за себе никакво право за обезбедување (плодоуживање, доживотна издршка, доживотна рента и др.). Понекогаш, работодавачот даровите ги прави и под притисок и инсистирање од страна на своите деца, под изговор дека имотот им е потребен клаузулата *contra bonos mores* (спротивно на добрите обичаи, моралот) како причина за неважност на договорот настаната уште од римското право. Во националните законодавства за клаузулата *contra bonos mores* се користат различни концепти и изрази како што се доби обичаи (*buenas costumbres, bonos mores, bonnes moeurs, gute Sitten*), јавен поредок (*l'ordre public*), јавен интерес (*public policy*) и др.“*M. Rodin, op.cit., стр. 1110.*

⁴² Ќе се смета како *недопуштен и неморален*, а со тоа и непостоечки оној услов во тестаментот, со кој се предвидува наследникот да не може да се ожени со вдовица или распуштеница, а да мора да се ожени со честита девојка и да не смее да склучи брак со ниту една жена која би била во било какво сродство со лице со кое завештателот не се трпел. (*Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. 112/50*).

⁴³ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 47/96.

⁴⁴ „Невозможни, недозволени и *неморални услови* и оптоварувања како и оние што се неразбирливи или противречни, се сметаат како да не постојат.“ чл. 100 ст. 3 од Законот за наследувањето.

⁴⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/13 и 123/13.

⁴⁶ Чл. 9 ст. 1 од ЗСДСП.

⁴⁷ Повеќе за ова да се види кај Г. Галев, Ј. Дабовиќ Анастасовска, Начело на совесност и честност – фундаментално начело на облигационото право, *Годишник во чест на проф. д-р Миодраг Мицајков*, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2018, стр. 212-214.

⁴⁸ *Ibid*, стр. 212.

⁴⁹ За ова види исто кај Г. Галев, Местото, улогата и значењето на справедливоста во правото, *Зборник на трудови од Меѓународниот симпозиум Современото право, правната наука и Јустинијановата кодификација*, Том 2, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, 2004.

заради решавање на станбеното прашање, враќање на долгови и сл. Добрите зборови, внимание и угодувања кон потенцијалниот дарувач, како во „старите македонски народни приказни“, траат се додека не биде склучен договорот за дар. По реализацијата на дарот, во голем број на случаи, даруваниот заборавна на ветувањата што ги дал претходно, на должното внимание и почит, оставајќи го дарувачот самиот да се грижи за себе и без имот.

Во услови на глобална сиромаштија, кога се поголем број на млади луѓе ја напуштаат својата „родна грутка“, во потрага по среќа и подобар живот, оставајќи ги своите стари родители, оваа појава се повеќе е присутна во нашето општество. Грижата, негата на старите родители, наместо децата е заменета од старечките домови, кои бележат постојан пораст во последните децении. Во голем број на случаи децата не ја возвраќаат љубовта кон своите стари и изнемоштени родители!

Значењето на моралот и добрите обичаи особено е изразено во рамките на определувањето на правниот стандард „крајна неблагодарност“.⁵⁰ Законодавецот таксативно не набројува кои се тие случаи, туку остава на Судот тоа да го утврди во секој конкретен случај, според субјективното сфаќање на дарувачот и општо прифатеното мислење на општествената средина за не/моралното однесувањето на даропримачот и почитувањето на добрите обичаи.⁵¹ Во одредени судски случаи повредата на моралните обврски од страна на даропримачот е непознаница за првостепениот суд, а понекогаш и за апелационите судови!

За дарувачот, како и секој нормален, совесен и грижлив човек,⁵² недолично е и неморално однесувањето на даропримачот кога тој го условува со неморални

⁵⁰ „Моралните норми се предмет на проучување на моралната филозофија, етиката, според која моралот се дефинира како збир на општествени норми кои е во согласност со општото сфаќање во дадено време во општеството на одреден степен на развој које е во одреден однос со правниот поредок. Врз основа на тоа, што е спротивно на моралот ќе зависи од социолошката, економската, моралната, етиката, правната и верската средина во која се живее, како и временскиот период во кој се живее како и традиционалните вредности на општеството. Можеме да кажеме дека моралот, како и чесноста и правичноста се израз на општите сфаќања и гледања на конкретната средина во одредено време, па затоа е тешко да се даде глобално и трајно одредување на овој термин.“ М. Rodin, *op. cit.*, стр. 1110.

⁵¹ За разлика од нашето право во одредени законодавства од споредбеното право изрично се определува што се подразбира под голема неблагодарност. Така, во чл. 1919 од Граѓанскиот законик на Латвија е пропишано дека: Дарот може да биде отповикан како резултат на крајна неблагодарност. За неблагодарност на даропримачот ќе се смета груби навреди со погрдни зборови или дејствија против дарувачот, значителна финансиска загуба намерно нанасена на дарувачот, загрозување на животот на дарувачот и напуштање на дарувачот во беспомошна состојба ако е возможно да се обезбеди помош.

⁵² За начелото совесноста повеќе види кај: Г.Галев, Ј. Дабовиќ Анастасовска, *op. cit.*, 211-246; Адам Лазаревиќ, *Судскиот систем на СФРЈ со осврт на некои основни начела и установи на граѓанската судска постапка*, Постдипломски студии по граѓанско право, Универзитет „Кирил и Методиј“ во Скопје, Правен факултет, Скопје, 1970, стр. 15.

услови, со навредливо однесување, кое предизвикува засраменост, особено кога погрдни и навредливи зборови се упатени кон родителот. Како резултат на тоа, неблагодарноста се продлабочува и со трајно прекинување на односите помеѓу дарувачот и даруваниот. Уште поголема отежнувачка околност на ваквите односи е кога дарувачот и даруваниот се во блиска роднинска врска, родител и дете, кога даруваниот не направил ниту никаков обид да побара прошка или извинување за своето однесување кон крајно навредениот родител или на друг начин да изрази чувство на морална одговорност и каење.

Со таквото однесување даропримачот ја повредил и уставната должност и законска обврска за грижа на децата кон своите родители,⁵³ но и морална обврска добро да се однесува кон родителот, да се грижи за неговото здравје и потреби во животот. Ваквото однесување, кое се повеќе зачестува, укажува на падот на моралните вредности во нашето општество и дека децата не ја возвраќаат во иста мера љубовта кон своите родители. Освен според сфаќањето на дарувачот, ваквите неморални и нечовечни однесувања на даропримачот се спротивни и на добрите обичаи во општествената средина во која живееме.

4. Ставовите на судската пракса по однос на крајната неблагодарност

Правото ги уредува општествените односи кои се сложени и динамични, а понекогаш и комплицирани. Во услови кога законодавецот не може да ги следи во од и уреди сите промени, тогаш останува на судската пракса да ги надополни правните празнини. Поради тоа, во судската пракса постои шареноликост и неусогласеност на одлуките по однос на прашањето што се подразбира под крајна неблагодарност. Така според една одлука на апелациониот суд во Гостивар под крајна неблагодарност би се „подразбирало повреда на животот, телото и честа на дарувачот, нарушувајќи ја неговата слобода и мир“ алудирајќи само на сторено кривично дело од страна на даропримачот! Судот не ги признава повредата на моралот и добрите обичаи како основ за крајна неблагодарност, поради што констатира дека повредата на моралните правила за однесување „не влијае на отповикувањето на договорите“!

Ваквото становиште на Апелациониот суд е погрешно и напуштено во современите законодавства, правната наука и судската пракса. Тоа го потврдуваат законските норми од ЗОО според кои извор на облигационите односи се моралот (чл.187, чл. 202, чл. 215 ст. 3) и добрите обичаи (чл. 3, чл. 41, чл. 43, чл. 67, чл. 95). Моралот како општествено правило на однесување покажува што е добро, а што е лошо во однесувањето на човекот кое создава свест за одредено однесување. Добрите обичаи, пак, се правила на однесување кои произлегуваат од моралот.

Поради тоа, кривичната пресуда изречена спрема даропримачот кој сторил

⁵³ За ова повеќе види кај Д. Мицковиќ, А. Ристов, *Семејно право*, Стоби трејд, Скопје, 2015.

кривично дело против дарувачот не претставува единствен основ за утврдување на постоење на крајна неблагодарност нашето право. Дека повредата на моралот и повредата на добрите обичаи, кои произлегуваат од моралот и етичките вредности во општеството, се причина за крајна неблагодарност говори и домашната судска пракса, како и судската пракса на државите од регионот со кои во минатото имавме исти правни прописи и заедничка правна традиција. Во таа смисла, прифатено е становиштето според кое крајна неблагодарност постои кога даропримачот се огрешил кон дарувачот со повреда на некоја морална обврска, како што се навредливите зборови, повреда на должноста за помагање и грижа на старите родители.

Ова становиште е прифатено и во нашата судска пракса. Во една своја одлука Основниот суд го усвоил тужбеното барање да се отповика направениот дар, поради крајна неблагодарност, „со појаснување дека иако тужителката го подарила имотот на тужениот, од членовите на неговото семејство не и е пружена помош, затоа што истите ја оставиле сама, заминале на времена работа во И., нејзините секојдневни потреби за лекување, хранење, чистење ги вршеле други особи... За време додека се најдувала во болница во К., *не пошол да ја посети нити Н., нити Н., во еден момент кога му се дала прилика на Н., и се обратил со погрдни зборови*, му кажав дека ќе барам други лица да ме догледаат, затоа што имам имот, поради тоа што нема родени деца. Само овој податок за судот е од битно значење и дека тужениот не го почитувал договореното, *не останал да живее со нејзе заедно со неговата куќа, не живеел ни во неговата куќа во П., не и давал нега и помош на тужителката која е во години и изнемоштена*. Судот го усвои тужбеното барање...затоа што *стварно има неблагодарност на страната на тужениот, на неговиот однос према тужителката, дозволи да прими дар, а за тоа не покажал никаква благодарност*, што за судот е доволен факт да се раскине овој договор, само со тоа што тој ја напуштил, заминал во И. со неговата сопруга и мајка.“ (*Основен суд во Кичево П.бр.34/09 П.34/09 15.09.2009*).

За разлика од домашната судска пракса во праксата на поранешните југословенски републики ова прашање почесто се среќава. Според становиштето на Врховниот суд на Србија: „Голема и груба неблагодарност, која материјалното право ја предвидува како услов за отповикување на дарот, е правен стандард за чие постоење судот заклучува на основа на сите околности во конкретниот случај, ценејќи го со вредносните мерила засновани на *правилата на моралот и добрите обичаи*, како и сфаќањата на одредена средина.“ (*Врховен суд на Србија Рев бр 4686/98 од 27.01.1999*).

Според становиштето на Врховниот суд на Словенија „под груба неблагодарност, како една од причините за раскинување на договорот за дар, според сфаќањата на современата судска пракса, се подразбира *секое однесување на даропримачот* кој според околностите во конкретниот случај може да се подведе под овој поим, а не само однесување какво е предвидено

во правното правило од параграф 948 од поранешниот Австриски граѓански законик (таква повреда на телото или навреда во поглед на слободата или имотот на повредениот дарувач на барање по кривичниот закон), кое во овој дел е напуштено, како надминато и застарено според современите сфаќања за моралот и правичноста.“ (VS009748 од 07.11.1974).

Во оваа смисла говорат и следниве одлуки на судската пракса според кои: „Дарувачот може да го раскине (отповика) договорот за дар поради *неблагодарност која не мора да има обележја на кривично дело*.“ (VS028853 од 15.06.1989) Во таа смисла говори и следнава одлука според која: „Дарувачот може да бара раскинување на договорот за дар поради груба неблагодарност, а однесувањето на даропримачот се оценува според *сфаќањето на конкретната општествена средина*.“ (VS029912 од 24.04.1990) Дека повредата на моралот е основа за постоење на крајна неблагодарност изрично се предвидува во следнава одлука на судот, според која: „Дарувачот може да го отповика дарот поради неблагодарност и во случај кога однесувањето на даропримачот нема обележје на кривично дело, *ако од морално становиште може да се квалификува како груба неблагодарност*.“ (VS026386 од 13.08.1987)

Основа за постоење на крајна неблагодарност постои и кога даропримачот ќе ја повреди законската и моралната обврска за давање на издршка на родителите. Така во една одлука судот утврдил дека: „Постои груба неблагодарност како причина за раскинување на договорот за дар ако даропримачот *престанал да се грижи за дарувачот и да му дава нужна помош* која во такви околности се очекува од децата спрема родителите.“ (VS029908 од 19.04.1990) Согласно законските одредби ништовна е одредбата со која дарувачот се откажува од правото на отповикување на дарот. Во таа смисла според становиштето на судот: „Изјавата на дарувачот со која се одрекува од правото да бара раскин на договорот нема правна важност, а прашањето на неблагодарноста се цени спрема *конкретните околности на секој поединечен случај*.“ (VS019598 од 01.01.1983) Најпосле, од големо значење за разјаснување на дилемите поврзани со крајната неблагодарност е и следната судска одлука според која: „Грубата неблагодарност, како претпоставка за отповикување на дарот, се просудува по етичките критериуми.“ (VS031024 од 23.05.1991)

Во услови на современо живеење во кои доминира индивидуализмот и остварување на личната среќа и задоволство, во центарот на вниманието на општествените односи не е повеќе семејството и неговите членови, туку човекот како индивидуа, неговите лични интереси и очекување.⁵⁴ Добрите семејни односи се повеќе се нарушуваат поради имотните интереси и егоизмот. Децата

⁵⁴ За ова повеќе види кај: Д. Мицковиќ, Семејството во Европа XVI-XX век, Блесок, Скопје, 2009; Д. Мицковиќ, А. Ристов „Промените во семејството и реформите во семејното право во Европските земји“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Наум Гризо*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2011.

ги забораваат родителите што ги одгледале и воспитале, браќата и сестрите трајно ги нарушуваат своите семејни односи, заради желбата за добивање поголем дел од имотот. Тоа е причината поради која неблагодарноста на луѓето се повеќе е застапена во општествените односи.

Неблагодарноста е психолошка категорија која најдобро му е позната на работодавачот. Таа се манифестира во субјективна и во објективна смисла. Во субјективна смисла таа се изразува како разочарување од неочекуваното, несовесното и неморалното однесување на даропримачот по примањето на подарокот, кој многу бргу ја заборавил благодарноста кон даропримачот. Во објективна смисла неблагодарноста се манифестира како повреда на законските норми, моралните и етичките правила на однесување кои се општо прифатени во пошироката средина, која таквото однесувања го оценува како нечовечно, неморално и негрижливо однесување на даропримачот кон дарувачот.

Должното почитување секој нормален, совесен и грижлив човек би требало да го има во знак на благодарност кон дарувачот. Дотолку повеќе, тоа се очекува од даропримачот кој е дете на дарувачот. Тоа треба да се однесува со должно почитување, внимание и грижа за животот и здравјето на дарувачот, со оглед дека му го поклонил дел или целиот имот, без да задржи на него никакво право со кое ќе си ја обезбеди животната егзистенција и спокојната старост. Поради ова, очекувањата на дарувачот се оправдано поголеми, должното внимание, почитување и грижа да бидат возвратени од даропримачот. Но, големите очекувања, често доведуваат до големи разочарувања.

Поради тоа, во отповикувањето на дарот најголемо значење има чувството и мислењето на дарувачот, кој се јавува како жртва на неблагодарноста. Неговото разочарување од крајната неблагодарност на даропримачот предизвикува и чувство на срам во средината во која живее и потсмев за наивноста во верувањето кон даропримачот. Во практиката, тоа се изразува поради објективно нарушените односи, непостоење на никаква комуникација и отсуство на било каква грижа од страна на даруваниот кон даропримачот, особено кога се во блиска роднинска врска.

Според судската пракса од особена важност е прашањето за односот помеѓу договорните страни; дали станува збор за родители и деца, други роднини или лица кои не се роднински поврзани. Во таа смисла во судската пракса се остакнува дека: „Треба да се има во предвид дека се посложени односите помеѓу родителите и децата, кои освен со правни се регулирани и со морални норми и обичаи“ (Врховен суд на Србија 235/02 од 3.9.2003). Во вакви случаи според судската пракса прагот за постоење на крајна неблагодарност се снижува, затоа што се очекува децата да се однесуваат со должно внимание и почит кон старите родители кон кои имаат законски и морални обврски.

5. Сличности на отповикувањето на дарот поради крајна

неблагодарност со исклучувањето и лишувањето од наследство

По својата суштина, *raison d'être*, отповикувањето на дарот поради крајна неблагодарност е многу слично со исклучувањето од наследство, кое претставува имотна санкција во сферата на наследувањето.⁵⁵ Исклучувањето е насочено кон законскиот наследник, кој со своето однесување се огрешил спрема оставителот и неговите блиски роднини. Во таа смисла, завештателот може да исклучи од наследство наследник кој има право на нужен дел ако: 1) потешко се огрешил спрема оставителот со повреда на некоја законска или *морална обврска* и 2) со смисленост сторил некое потешко злодело спрема него или неговиот брачен другар, дете или родител (чл. 46 ст. 1 ЗН). Притоа, исклучувањето од наследство може да биде целосно или делумно.⁵⁶

За разлика од одредбите на ЗОО, со кои се уредува можноста за отповикување на дарот, овие одредби се многу појасни и попрецизни. Во таа смисла, оправдано е становиштето на поранешниот сојузен највисок суд според кое на отповикувањето на дарот поради крајна неблагодарност по аналогија се применуваат одредбите за исклучување од наследство. Разликата е во тоа што неблагодарноста со своето однесување потенцијалниот законски наследник ја манифестира пред да го стекне правото на наследство, додека кај ревокацијата на дарот таа се изразува *post festum*. Дека повредата на моралните обврски се основа за исклучување од наследство потврдува и судската пракса.⁵⁷

Извршувањето на казниво дело спрема оставителот и спрема неговите

⁵⁵ Повеќе за ова види кај: Д. Мицковиќ, А. Ристов, *Наследно право...*, стр.165-167.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Оправдана причина за исклучување од наследство постои кога нужниот наследник *го исфрлил од својата кука стариот и изнемоштен оставител*, кој останал без средства за издржување, задржувајќи ги неговите ствари од поголема вредност, заради компензирање на трошоците од дотогашниот престој на оставителот, при што спрема оставителот имал некоректен однос кога во неговиот стан престојувал, а подоцна за време на лечењето во болница не го ни посетувал (*Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. I-1071/81*). Ако таткото ја занемарил грижата за детето или се оддал на *нечесен живот* и детето може да го исклучи својот татко од наследство. При оцена на прашањата дали оставителот со тестамент основано го исклучил од наследство нужниот наследник, судот може да се впушти во утврдување само на оние факти и во оцена само на оние основи, кои се наведени во тестаментот како причина за исклучување од наследство (*Одлука Сојузниот Врховен суд, Гз-54/55*). Уште појасна и прецизна е следнава судска одлука според која: Потомците, покрај права, спрема своите родители имаат и законски и *морални обврски*. Ако некои од тие обврски грубо се повредат, тогаш тоа може да биде причина за исклучување од наследство. Причина за исклучување од наследство може да биде и *груба постапка, занемарување на должноста за почитување, помош при болест и старост и тежокотии*, и занемарување на посетување на стар и болен родител. Причина за исклучување може да биде и *повреда на моралните обврски*, доколку таквите повреди за таткото, особено според неговите сфаќања и воспитување, претставуваат *тешко огрешување* на обврските, како во смисла на општествено-правните норми, така и во смисла на обичаите (*Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 644/80*). Причината за исклучување од наследство е остварена кога синот *потешко се огрешил во својата морална обврска спрема мајка си, скратувајќи и го на груб и навредлив начин должното почитување* (*Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. Бр. 1280/59*).

блиски роднини претставува, исто така, причина за исклучување, бидејќи со неа се штити не само интегритетот на оставителот, туку и на неговите најблиски, неговото дете, брачен партнер и родители. Законодавецот не наведува кои кривични дела ги смета потешки „злодела“. Во таа смисла судот, при оцената за тежината на кривичното дело, ќе треба да води сметка за последиците што настанале од кривичното дело, за висината на казната за тој вид на кривично дело, како и за висината на изречената казна во конкретниот случај. Кривичното дело треба да биде сторено со умисла, а не во небрежност или нужна одбрана.

6. Отповикување на дарот крајната неблагодарност de lege ferenda

Вонашето право ЗОО не дефинира што претставува крајната неблагодарност, ниту дава набројувања на случаи кои би претставувале неблагодарно однесување.⁵⁸ Ваквата правна празнина, како резултат на правниот стандард, бланкетна правна норма, ја надополнува судската пракса. Судот е тој кој што треба да процени според правилата и основните начела на моралот во секој подинечен случај дали одредено однесување се смета за крајна неблагодарност на даропримачот кон дарувачот. Сепак, сметаме дека, по примерот на наследното право, во уредувањето на институтот исклучување од наследство, законодавецот треба изречно да предвиди дека крајна неблагодарност постои кога даропримачот се огрешил кон дарувачот со повреда на некоја законска или морална обврска.⁵⁹

Неблагодарноста е неприфатлива општествена појава, која според општото мислење во општеството создава презир и анимозитет кон неблагодарникот, како од страна на дарувачот, така и од општествената средина. *Argumentum a fortiori*, доколку се дозволи децата да ги навредуваат своите родители, да се однесуваат спротивно на добрите обичаи и моралот, да не се грижат за нив и нивното здравје, во случај кога со подарок го добиле дел или целиот нивен имот, и судот таквите постапки и однесувања не ги санкционира како крајна неблагодарност, тогаш судот ќе поддржи и стимулира едно асоцијално и неморално однесување кое ќе остави далекусежни последици на идните генерации што доаѓаат.

Доколку судот преминува и замижува преку изразената крајна

⁵⁸ Во Францускиот граѓански законик во чл. 955 таксативно се наведени случаите врз основа на кои може да биде отповикан дарот поради неблагодарност: 1. Кога даропримачот се обидел да посегне по животот на дарувачот; 2. Кога е виновен за суровост, сериозни престапи или тешки навреди против нег; 3. Кога одбива да му дава издршка на дарувачот. Истата одредба е предвидена и во Граѓанскиот законик на Луксембург (чл. 955).

⁵⁹ Во чл. 2072 од Чешкиот граѓански законик е предвидено дека ако даропримачот намерно или со небрежност го повредил дарувачот на начин спротивен на добриот морал, дарувачот може да го отповика дарот врз основа на неблагодарност, освен ако не му простил на даропримачот. Во оправдани околности и одделен конфликт со добриот морал против блиско лице на дарувачот се смета за основа за неблагодарност.

неблагодарност на дарувачот, со тоа ќе упати лоша порака до децата, кои родителите со години ги одгледувале, се грижеле за нивното здравје, воспитување и образование дека е дозволено да ги навредуваат затоа што тоа е „обична неблагодарност која спаѓа во доменот на моралните, а не правните норми што ги регулираат условите за отповикување на договорот за дар“, според едно становиште на Апелациониот суд! Дека е дозволено да ги условуваат своите родители со најразлични услови и договори спротивни на моралот и добрите обичаи кои сеуште постојат во нашето општество и на крајот да ги забораат и остават сами откако ќе им подарат целиот имот!

Поради погоре наведеното, сметаме дека законодавецот треба повторно во општите одредби да го предвиди општествениот морал како извор на облигационите односи, како и да ги надополни одредбите за отповикување на дарот поради крајна неблагодарност со појаснување на овој институт, како и со упатувачки норми врз основа на кои судот ќе се раководи при утврдувањето на крајната неблагодарност. Со тоа сметаме дека законодавецот ќе придонесе кон постигнување на усогласеност на судската пракса и поголема правна сигурност во имотноправните односи, но и кон враќање на традиционалните вредности во општеството.